

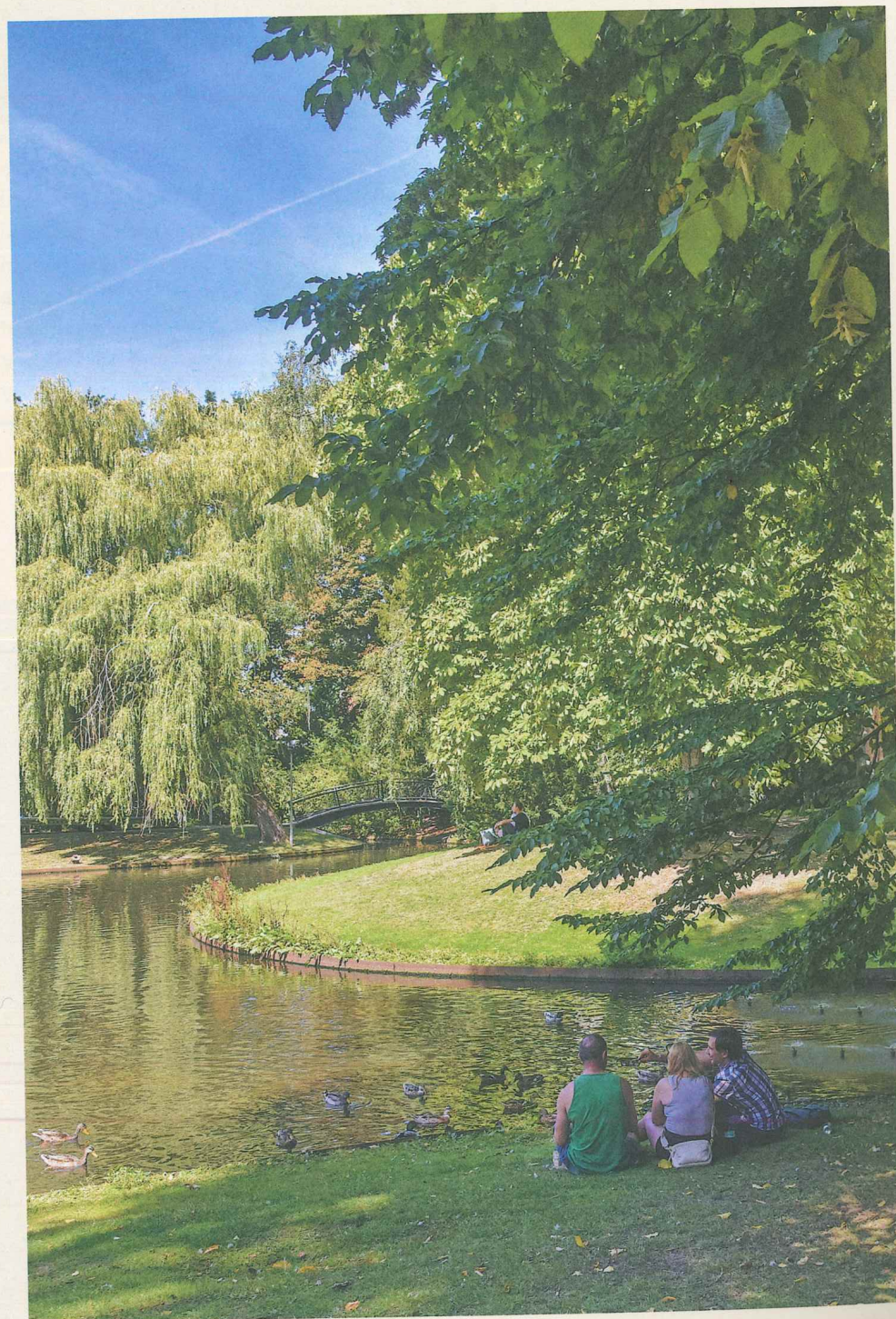
Een vereniging van tuinkunstenaars

blauwdruk

project stadspark
locatie Tilburg
opdrachtgever gemeente Tilburg
omvang 5 ha
ontwerp 1897 / 1995 / 2023
realisatie 1899 / 1996–1997
huidige status gemeentelijk monument

Wilhelminapark

Een vereniging van tuinkunstenaars

Leonard Springer – Wilhelminapark

Op zaterdag 18 mei 1895 brengen koningin-regentes Emma van Waldeck-Pyrmont en prinses Wilhelmina een feestelijk bezoek aan Tilburg.¹ Ondanks het regenachtige weer is het bezoek een groot succes, mede dankzij het optreden van bijna zestig harmonie- en fanfaregezelschappen op de Veldhoven, een driehoekig plein met een muziekkiosk in Tilburg-Noord.² Vanwege dat succes ontstaat onder de bevolking de wens om de Veldhoven om te vormen tot een plantsoen of park met de naam Wilhelminapark. Het College van B en W besluit deze wens in te willigen en begin 1897 wordt Leonard Springer in de arm genomen om zijn eerste park in Tilburg te ontwerpen.³ Van de twee uitgewerkte plannen die hij maakt, kiest de parkcommissie voor de variant in 'gemengde tuinstijl': deels Engelse landschapstijl, deels geometrisch. Kenmerkend zijn onder andere de fraaie 'natuurtaferelen' die bezoekers moeten doen vergeten dat ze zich midden in de stad bevinden. Tegelijkertijd biedt het ontwerp zichtlijnen naar de statige panden rond het plein. De helft van de 180 iepen die al op de Veldhoven staan, wordt in het ontwerp opgenomen. Typerend voor de

dendroloog Springer worden ze aangevuld met een grote hoeveelheid andere bomen en heesters, waaronder veel bijzondere soorten en cultuurvariëteiten. Centraal in het parkontwerp ligt aan de vijver een formeel plein met een muziekkiosk. In het meer landschappelijke deel slingert een beekloop die bij een eikenhouten knuppelbrug uitmondt in de vijver.

Al tijdens de aanleg wordt het park druk bezocht. Na een inzamelingsactie voor een standbeeld valt de keuze uiteindelijk op twee liggende herten van zink; ze worden op sokkels aan weerszijden van de hoofdentree geplaatst. Op 12 september 1898 wordt het park officieel geopend met het planten van een lindeboom – uiteraard een Wilhelminaboom – tevens ter gelegenheid van de inhuldiging van Wilhelmina tot koningin, zes dagen eerder.

Na de aanleg blijft Springer, inmiddels vaste adviseur voor het groen in Tilburg, lang betrokken bij de ontwikkeling van het Wilhelminapark. Zo adviseert hij over de inpassing van een monument voor de bekende Tilburgse priester Petrus Donders in 1926. Later ligt de verantwoordelijkheid

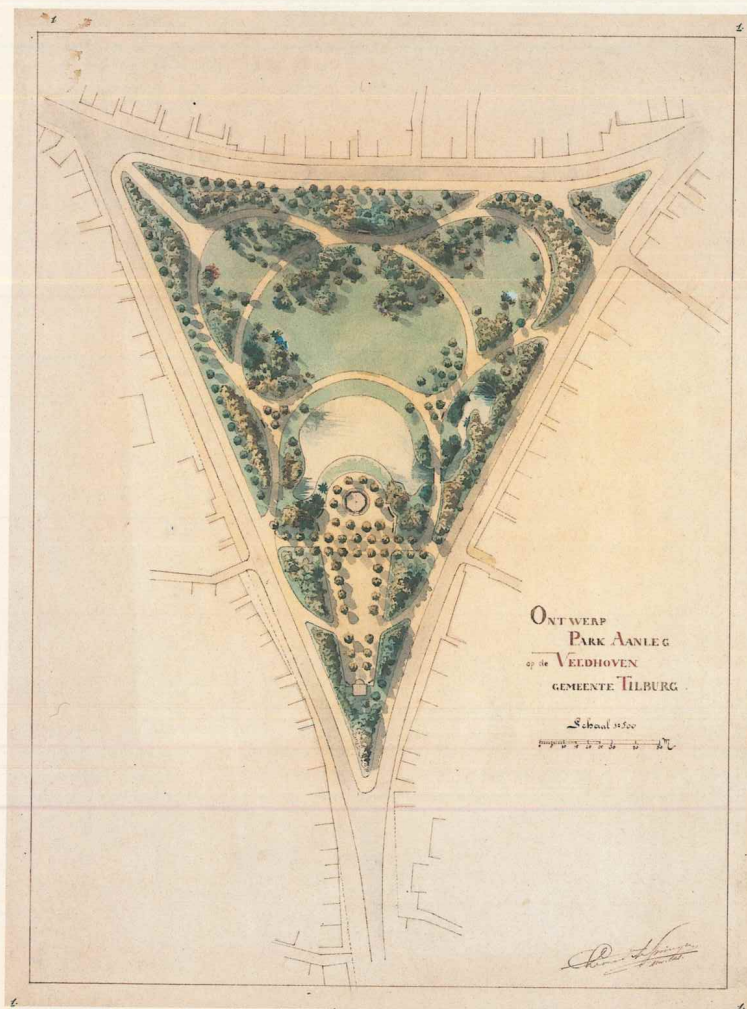

Hoofdingang, gemarkeerd met beelden van herten op sokkels.

voor de aanpassingen in het park bij de dienst Publieke Werken van de gemeente. Er worden in de loop van de jaren uiteenlopende veranderingen doorgevoerd, van het vervangen van bomen en heesters tot de bouw van een volière. De hoeken van het park worden 'afgesneden' voor een efficiënte doorstroom van het verkeer en het rondgaande pad wordt aanvankelijk verhard met betontegels, maar later opgeofferd aan een ruimter wegprofiel. In 1969 is er een ingrijpende renovatie, waarbij het landschappelijke karakter nog verder wordt aangetast. De karakteristieke brug van knuppelhout wordt vervangen door een moderne variant. De muziektent wordt afgebroken ten koste van een 'uitzichtterras'.

Vanaf de jaren tachtig zijn er ingrijpende bezuinigingen op het onderhoud van het openbaar groen, die verloedering van het Wilhelminapark in de hand werken. Hoewel de geest van Springer nog altijd voelbaar is, verwordt het ook tot een verzamelplek voor alcoholisten, daklozen, drugsverslaafden en prostituées.

Na een voortraject met enkele schetsbijeenkomsten geeft de gemeente het voor-
aanstaande Bureau B+B stedenbouw en landschapsarchitectuur in Amsterdam begin 1995 opdracht voor het opstellen van een renovatieplan. De keuze voor het bureau paste bij de veranderde ideeën over romantische stadsparken. Waar gemeenten ze voorheen liefst veranderden in evenemen-

Wilhelminapark in 1898, kort na aanleg.
Regionaal Archief Tilburg

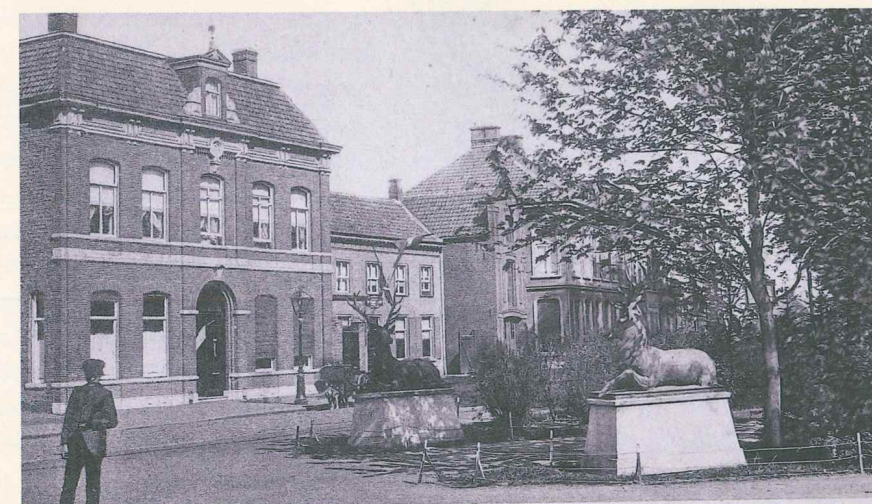

Links

Ontwerp van Leonard Springer voor het Wilhelminapark (1897).

Hoofdingang aan de zuidzijde, gemarkeerd met hertenbeelden.

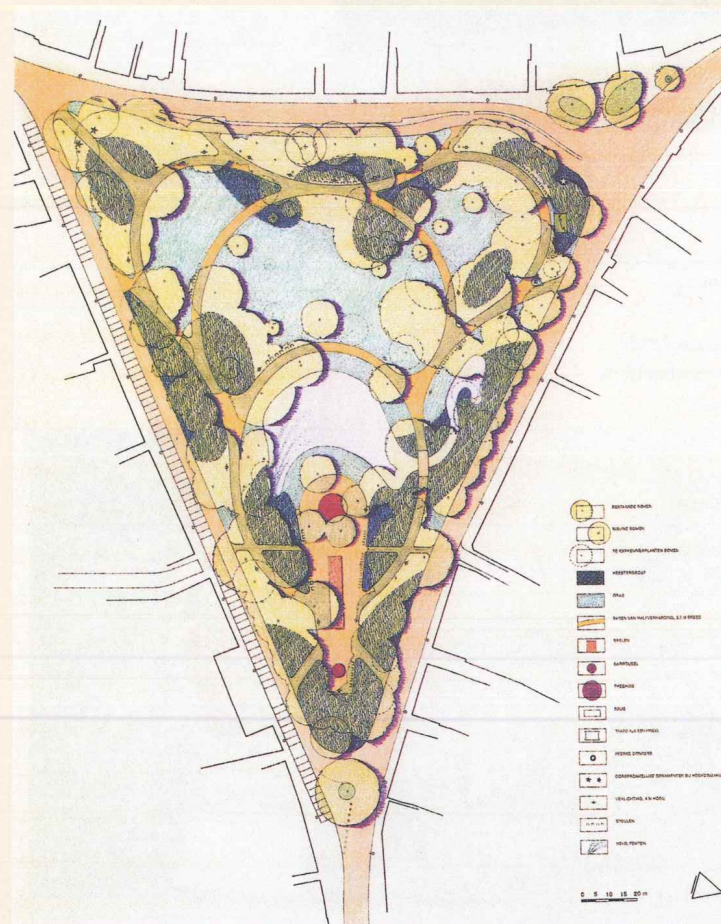
Regionaal Archief Tilburg

tenlocaties, groeit in de jaren negentig de waardering voor het groene karakter en voor het culturele erfgoed dat ze vormen. Michael van Gessel van B+B is op dat moment een van de weinige meer modern georiënteerde landschapsarchitecten die zich met het werk van Springer en de Zochers bezighoudt. B+B krijgt de opdracht om met respect voor het werk van Springer het park grondig te moderniseren. Bovenal moet het een opener en daarmee veiliger karakter krijgen. Het plan van Van Gessel c.s. haalt het park uit zijn ruimtelijk isolement en maakt het weer onderdeel van het stedelijk weefsel: 'Springers park was in principe naar binnen gekeerd, maar langs de buitenste paden had men steeds wisselende zichten in het park

maar ook naar buiten, naar de omliggende bebouwing. In de loop der tijd is deze rand geheel dichtgegroeid waardoor deze dynamische relatie tussen het park en zijn omgeving verloren is gegaan.⁴ Bovendien verdringen de bomen elkaar en leiden veel heesters een kwijnend bestaan, doordat ze te veel in de schaduw staan. Daarom moeten 21 bomen worden gekapt, drie bomen dan wel boomheesters verplaatst, een groot aantal heesters gerooid en andere heesters gehergroepeerd en aangevuld met nieuwe exemplaren. Op de uiterste punten van het park is aanplant van enkele nieuwe bomen voorzien.

Een ander aandachtspunt is de padenstructuur. Bij de renovatie van 1969 werden vier

Een vereniging van tuinkunstenaars

Leonard Springer – Leijpark, Tilburg

Huidige situatie. Op enkele plekken zijn er zichtlijnen door het park.

Links
Ontwerp van Bureau B+B.

toegangen opgeheven waardoor het oostelijk deel wat geïsoleerd is geraakt. Het bureau stelt daarom voor om het vloeiende padenstelsel in het noordelijk deel hier te continueren en de pleinruimte iets te verkleinen. Het padenstelsel krijgt hiermee een bijna geheel symmetrische opzet. Een derde opvallende ingreep die Van Gessel oppert, is de plaatsing van een zeer brede betonnen rand rondom het gehele park. Die zou het park als het ware even optillen boven straatniveau en de grens tussen park en straat verscherpen. Verder behelst het plan onder meer de toevoeging van drie nieuwe ingangen, het aanbrengen van nieuwe beplanting, de plaatsing van nieuw meubilair, prullenbakken en speeltoestellen.

Na protesten van buurtbewoners met name tegen het kappen van de bomen, worden de plannen aangepast. In het definitieve ontwerp, uitgevoerd tussen eind 1996 en eind 1997, blijven meer bomen uit het

ontwerp van Springer behouden en is het padenplan gematigd. De betonnen rand is smaller en van donker beton, waardoor het op een hardstenen drempel lijkt. Met glimmende letters is het gedicht *Roeien* van Martinus Nijhoff erop aangebracht. Om het te kunnen lezen, moet je als bezoeker rond het hele park lopen. Verder is, in lijn met de plannen van B+B, een nieuwe, ijzeren brug gerealiseerd, en heeft de fontein in de vijver plaatsgemaakt voor een dampinstallatie aan de zuidzijde van de vijver. Het renovatieplan versterkt de herkenbaarheid van Springers boomcomposities en het romantische karakter van het park.

Doordat een beheerplan ontbreekt, wordt het park in de jaren na de renovatie wederom beheerd naar eigen inzicht van de dan verantwoordelijke gemeentelijk ontwerpers en beheerders. Daarbij is wel steeds het streven om de signatuur van Springer

Door Bureau B+B ontworpen ijzeren brug.

Leonard Springer – Wilhelminapark

153

Een vereniging van tuinkunstenaars

Wilhelminapark in 2023.
Foto MTD Landschapsarchitecten

152

zoveel mogelijk te behouden. Niettemin zijn verschillende keren bomen en heesters verwijderd en ook op andere vlakken vinden ad-hocingrepen plaats.

Sinds 2014 is het park onderdeel van het rijksbeschermd stadsgezicht Wilhelminapark/Goirkestraat; gemeentelijke bescherming is er al sinds 1986.⁵

Omstreeks 2020 vat de gemeente het plan op om de straten rond het Wilhelminapark – het zogenaamde Museumkwartier, met het TextielMuseum en museum De Pont – aantrekkelijker te maken voor bewoners, creatief ondernemers en bezoekers. Het Wilhelminapark wordt aangemerkt als een van de brandpunten⁶.

In 2023 viert de buurt uitgebreid het 125-jarig bestaan van het Wilhelminapark. In december verleent het College van B en W het park de status van gemeentelijk monument.⁷ Als onderbouwing wordt onder andere de dendrologische waarde van met name de vele monumentale bomen genoemd, waarvan er enkele nog van de oorspronkelijke aanleg aanwezig zijn.⁸

In het jubileumjaar geeft de gemeente MTD de opdracht om een strategisch concept en een voorlopig inrichtingsplan op te stellen voor het park. Doelstellingen zijn het versterken van de bereikbaarheid als een van de drie polen in het Museumkwartier en het vergroten van de programmatische samenhang ertussen. Ook de samenhang met de omgeving moet worden verbeterd, de sociale veiligheid en toegankelijkheid vergroot en de ecologische waarden en biodiversiteit versterkt. De cultuurhistorische waarden van het oorspronkelijke ontwerp van Springer moeten behouden blijven. Een belangrijke onderlegger voor de planvorming is de uitgebreide tuinhistorische analyse en waardestelling die in de jaren 2023–2025 is uitgevoerd.⁹

MTD wil (verder) ‘terug naar Springer’: er moet weer een wandelpad rondom het park komen en het is de bedoeling dat ook de drie hoekpunten, die eerder zijn afgesneden, weer worden toegevoegd. Dat kan als de verkeerskundige betekenis van de aangrenzende straten wordt beperkt. Onderdeel van de plannen is verder het herstel van het oorspronkelijke padensysteem en (waar mogelijk) van de zichtlijnen, en het versterken van de tweedeling van het park in een formeel en een landschappelijk deel. Op de plek van de afgebroken muziektent zal weer een focuspunt worden toegevoegd. Ook zal er nadrukkelijk aandacht worden besteed aan Springers bomenbestand en beplantingssortiment.¹⁰

Een nieuwelijn van inrichtingselementen – geïnspireerd op het oorspronkelijke meubilair – moet bijdragen aan een eigentijdse uitstraling. Ten slotte is het de ambitie om de twee hertenbeelden, die bij de opening waren geschonken door buurtbewoners maar die zijn verdwenen in de Tweede Wereldoorlog, weer terug te brengen.

Karin Laarakker

Ontwerp van MTD Landschapsarchitecten.

Schets voor de entree, met reconstructie van de hertenbeelden.

